

چالش‌های عملیات پهپادهای مسلح در نقض حقوق بشر^۱ (با تأمل بر قانون بین‌المللی حقوق بشر و حقوق بین‌الملل بشردوستانه)

ترجمه: شهرام جوکار^۲

کارشناسی ارشد مدیریت دفاعی دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا، سرهنگ دوم

jokarshahram1@gmail.com

ارسال: آذر ماه ۱۴۰۱ پذیرش: آذر ماه ۱۴۰۱

چکیده

حملات هواپیماهای بدون سرنشین به‌طور فزاینده‌ای در عملیات‌های ضد تروریسم و سایر زمینه‌های نظامی مورد استفاده قرار می‌گیرد و پهپادها به عنوان "آینده جنگ" معرفی می‌شوند. در همین حال، استفاده از پهپادها به عنوان سلاح همچنین یک سری چالش‌های حقوق بشری را به همراه دارد که عمدتاً در نقض یا تهدید جدی حقوق اساسی مانند حق زندگی و حق دادرسی عادلانه منعکس می‌شود که منجر به یک سری مشکلات می‌شود. در واقع، قانون بین‌المللی حقوق بشر برای کشورهای عضو، چه در زمان صلح و چه در درگیری‌های مسلحانه، الزام‌آور است و حمایت از حقوق بشر همچنان ادامه دارد. این امر مستلزم آن است که نهادهای مربوطه این نوع جدید استفاده نظامی را در اسرع وقت در مقررات وارد کنند. ضمناً بر اساس اصل احترام به حاکمیت ملی، باید اصل تمایز و تناسب را رعایت کنند، از نقض حقوق بشر با سوءاستفاده از پهپادهای مسلح جلوگیری کنند، مفاهیم و اصول مربوطه را بازتفسیر کنند، به تدریج استانداردهای بین‌المللی برای استفاده از پهپادها به عنوان سلاح را توسعه دهند. به‌طور عادلانه و منطقی مسئولیت طرف‌های مختلف را تعیین کنند و اطمینان حاصل کنند که استفاده از فناوری‌های جدید بر حفاظت از حقوق بشر تأثیر منفی نمی‌گذارد.

واژه‌های کلیدی: چالش‌ها، عملیات، پهپادهای مسلح، نقض حقوق بشر.

۱- مقدمه

پهپادها به هواپیماهای بدون سرنشینی اطلاق می‌شود که با تجهیزات کنترل از راه دور و دستگاه‌های کنترل برنامه‌ریزی شده در حین پرواز کار می‌کنند [۱]. در سال‌های اخیر، پهپادهای مسلح به‌طور گسترده توسط تعداد فزاینده‌ای از کشورها برای انجام حملات هوایی علیه گروه‌های تروریستی مورد استفاده قرار گرفته‌اند و این پهپادها به با ارزش‌ترین سلاح‌های نظامی در جنگ نامتقارن تبدیل شده‌اند. این امر منجر به بحث‌های شدید در مورد استفاده از آن‌ها به عنوان فناوری نظامی شده است [۲]، همچنانکه که برخی استدلال می‌کنند آن‌ها تهدید بزرگی برای حمایت از حقوق بشر هستند. به عنوان مثال، ایالات متحده ۵۶۷ حمله ضد تروریسم با استفاده از هواپیماهای بدون سرنشین در دوران دولت اوباما انجام داد که باعث ۳۸۷ و ۸۰۷ تلفات غیرنظامی شد [۳]. این نگرانی شدید جامعه بین‌المللی است. کشورها و طرف‌های عمده درگیر در استفاده از هواپیماهای بدون سرنشین تاکنون نتوانسته‌اند در مورد ادغام اصول، هنجارها و تفسیرهای هنجارهای حقوق بین‌الملل برای رسیدگی به نقض حقوق بشر ناشی از استفاده نظامی از هواپیماهای بدون سرنشین به اجماع دست یابند.

^۱ اثری از XU Shuang (2022)

^۲ این مقاله در بازگردانی به زبان فارسی اندکی تلخیص و بازنویسی شده است.

در حال حاضر، تنها کنوانسیون مربوط به مهمات خوشه‌ای شلیک بمب‌های خوشه‌ای از هواپیماهای بدون سرنشین را با ممنوعیت «بمب‌های انفجاری که به‌طور خاص برای پراکندگی یا رهاسازی از دستگاه‌های پخش‌کننده نصب شده به هواپیما طراحی شده‌اند» تنظیم می‌کند. هیچ قواعد دیگری در حقوق بین‌الملل وجود ندارد که به‌طور خاص نحوه شرکت هواپیماهای بدون سرنشین در نبردها را تنظیم کند. این مسأله، با توسعه سریع فناوری هواپیماهای بدون سرنشین و استفاده نظامی گسترده از پهپادها که نه تنها بر قدرت حمایت از حقوق اولیه بشر مانند: مانند حق حیات و حق محاکمه عادلانه تأثیر می‌گذارد، بلکه خطرات پنهانی را برای صلح و امنیت جامعه بین‌المللی و توسعه نظم حقوق بین‌الملل ایجاد می‌کند. بنابراین، ضروری است که محافل دانشگاهی تحقیقات خود را تقویت کنند تا مسیری برای درک و ارجاع فکری برای احزاب مختلف برای اقدام، همکاری، گفتگوی سازنده و ایجاد قوانین جدید در این زمینه فراهم کنند.

این مقاله درصدد تبیین چالش‌های استفاده از هواپیماهای بدون سرنشین به عنوان سلاح در موقعیت‌های مختلف پیچیده برای حفاظت از حقوق بشر است، تا این موارد به بحث و بررسی گذارده شود: چه نقض حقوق بشر ایجاد شده است، چگونه مسئولیت‌ها را بین موضوعات مرتبط تخصیص دهیم و چه اصول اولیه‌ای در استفاده نظامی از پهپادها باید رعایت شود؟ علاوه بر این، از این موضوعات به عنوان راهنما در بازسازی قوانین و نظم حقوق بین‌الملل و حصول اطمینان از عدم تأثیر منفی فناوری جدید بر حمایت از حقوق بشر استفاده می‌شود. این یک کاوش جامع و سیستماتیک در مورد استفاده از هواپیماهای بدون سرنشین به عنوان سلاح در بعد حقوق بشر است.

۲- استفاده از هواپیماهای بدون سرنشین به عنوان سلاح

در حال حاضر، پهپادها به عنوان یک سلاح جدید که نشان‌دهنده فناوری برتر است، شیوه سنتی جنگ را تغییر داده و به فناوری تبدیل شده است که کشورها به دلیل مزیت‌های منحصر به فرد خود یعنی صفر بودن تلفات در سمت کاربر و کارایی بالا، در حال رقابت برای پیشروی در آن هستند.

پهپادها می‌توانند طیف وسیعی از تجهیزات جنگی، از جمله سلاح و چیزهای دیگر را حمل کنند و حملات بدون سرنشین انجام دهند، بنابراین نیازی به جنگجو در میدان نبرد ندارند و امکان انجام حملات دوربرد از هزاران مایل دورتر و انجام سریع حملات "جراحی" را به سرعت فراهم می‌کنند. آمار نشان می‌دهد که آموزش خلبانی که بتواند به طور مستقل یک مأموریت پروازی را انجام دهد، حداقل پنج سال طول می‌کشد و البته این احتمال می‌رود در هر زمانی در طول مأموریت کشته شود. این واقعیت که پهپادها بدون سرنشین هستند، حمله را برای کشور کاربر کاملاً بدون تلفات می‌کند. در همین حال، دقت و سرعت توانایی‌های رزمی پهپادها می‌تواند حتی قبل از واکنش دشمن، حمله را به پایان برساند. بنابراین آن‌ها به عنوان ایده‌آل برای مبارزه با تروریست‌ها در نظر گرفته می‌شوند. علاوه بر این، پهپادها کارایی عملیاتی بالایی را تضمین می‌کنند. پهپادها کوچک، چابک در پرواز، رادارگریز و همه‌کاره هستند، قادر به شناسایی، حمل سلاح و سوخت‌رسانی به جت‌های جنگنده هستند که آن‌ها را به یک سکوی جنگی همه‌کاره تبدیل می‌کند. علاوه بر این، پهپادها می‌توانند مسافت‌های طولانی را در ارتفاعات بسیار کم، با نیازهای کم، یک بار در محیط جنگی پرواز کنند. ضمناً در طول پروازهای طولانی خسته نمی‌شوند و از این رو می‌توانند از حد «تلفات» و «خستگی» فراتر بروند. در این شرایط، پهپادها به دلیل هزینه کم، کارایی بالا و انعطاف‌پذیری، «مورد علاقه جدید» نظامیان هستند که آن‌ها را قادر می‌سازد تا نقش‌های متنوع و فزاینده‌ای را در زمینه نظامی ایفا کنند [۴].

هواپیماهای بدون سرنشین توسط ایالات متحده برای انجام صدها حمله برای بیش از یک دهه در افغانستان، یمن، پاکستان، سومالی و سایر کشورها استفاده شده است. در سال ۲۰۱۹، وزارت دفاع ایالات متحده تقریباً ۹.۶ میلیارد دلار منابع مالی را برای سیستم‌های پهپادها و مناطق مرتبط هزینه کرد که نسبت به سال قبل ۲۸ درصد افزایش داشته است [۵]. در این مرحله، ایالات متحده به تدریج روش‌های رزمی سنتی استقرار نیروهای زمینی برای مقابله با تروریسم و سرنگونی رژیم‌های متخاصم را کنار گذاشته و تمایل خود را به استفاده از پهپادها و سایر روش‌های رزمی غیرسنتی افزایش می‌دهد. سایر کشورها مانند بریتانیا، فرانسه، آلمان و سایر

کشورهای بزرگ نظامی نیز سرمایه‌گذاری زیادی در توسعه پهپادها انجام داده‌اند و بر این اساس، برنامه‌های دفاعی خود را تدوین کرده‌اند.

۳- نقض حقوق بشر یا تهدیدات ناشی از استفاده از هواپیماهای بدون سرنشین به عنوان سلاح

مزایای منحصر به فرد هواپیماهای بدون سرنشین باعث می‌شود که موانع جغرافیایی دیگر در برابر استفاده از آن‌ها مقاوم نباشند. در همین حال، پهپادها وارد چشم‌انداز مورد علاقه و نگرانی گسترده در فقه حقوق بشر شده‌اند. افزایش تعداد حملات تروریستی در سال‌های اخیر، تهدیدی مستمر برای امنیت ملی محسوب می‌شود و باعث شده است که نگرانی اصلی جامعه بین‌المللی در حوزه امنیت از مسائل امنیتی نسبتاً ساده سنتی به موضوعات امنیتی بسیار پیچیده غیرسنتی تبدیل گردد [۶]. برخی از کشورهای نظامی شروع به استفاده از پهپادهای مسلح برای انجام اقدامات نظامی علیه بازیگران غیردولتی مانند سازمان‌های تروریستی کرده‌اند. اما پهپادها در حین انجام مأموریت‌های نظامی خود ممکن است کنوانسیون‌های بین‌المللی حقوق بشر را نقض کنند و باعث تلفات افراد غیرنظامی، از جمله غیرنظامیان شوند، که آن‌ها را به یکی از موارد شناخته شده بین‌المللی تبدیل می‌کند که حق حیات را تهدید می‌کند.

حملات هواپیماهای بدون سرنشین محیط انسانی را تغییر می‌دهد. برای یافتن و شناسایی اهداف، پهپادها اغلب در ارتفاعات پایین برای دوره‌های طولانی و در فواصل نامنظم شناور می‌شوند. این امر از یک سو تهدیدی برای زندگی انسان است و از سوی دیگر می‌تواند منجر به ترس روانی در بین مردم محلی شود و حفظ یک زندگی مسالمت‌آمیز را با مشکل مواجه نماید و حتی منجر به نابسامانی اقتصادی و اجتماعی می‌شود که حفظ استیقای سایر حقوق اساسی را غیر ممکن می‌سازد.

یک مطالعه مشترک توسط دانشگاه استنفورد و دانشگاه نیویورک در مورد "حقوق بشر و حل منازعات" نشان داد که بسیاری از زنان و کودکان در مناطق غیرنظامی پاکستان که در معرض مداوم هواپیماهای بدون سرنشین قرار می‌گیرند، از اختلال استرس پس از سانحه (PTSD) [۷]، وحشت و اضطراب مکرر رنج می‌برند. از شنیدن صداهای وزوز مکانیکی می‌ترسند، جرأت بیرون رفتن را ندارند. حق سلامتی آن‌ها نقض شده و دسترسی آن‌ها به آموزش در واقعیت از بین رفته است.

۳-۱- حق حیات

به عنوان پیش‌نیاز برای برخورداری افراد از همه حقوق، حق حیات هم توسط قانون بین‌المللی حقوق بشر و هم حقوق بین‌الملل بشردوستانه تضمین شده است [۸]. قواعد بین‌المللی حقوق بشر معاصر سیستمی از معاهدات و آداب و رسوم است که حول حفاظت از جان و کرامت انسانی افراد بنا شده است. ماده ۶ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی معیارهای حمایت از حق حیات را تعیین می‌کند: اولاً، حق هرکس برای زندگی در امنیت، یعنی هیچ سازمان یا فردی نمی‌تواند به طور غیرقانونی انسان دیگری را از زندگی محروم کند. دوم، حق حذف خطر، یعنی حق رفع خطر حملات غیرقانونی به زندگی توسط دیگران و سوم، حق تغییر شرایط خطرناکی که امنیت جانی را تهدید می‌کند. این استانداردها معمولاً با حقوق مطلق مشخص می‌شوند و حتی در شرایط اضطراری نیز قابل انکار هستند [۹]. حملات هواپیماهای بدون سرنشین تهدیدی بزرگ برای حقوق بشر است که اولین و مهمترین آن‌ها حق زندگی بر اساس ماده ۶ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی است.

۳-۱-۱- استفاده از پهپادها به عنوان سلاح و حق حیات غیرنظامیان

پس از حملات ۱۱ سپتامبر به ایالات متحده در سال ۲۰۰۱، شورای امنیت سازمان ملل متحد قطعنامه‌های ۱۳۶۸ و ۱۳۷۳ را تصویب کرد و از دولت‌ها خواست: «به هر طریقی با تهدیدات علیه صلح و امنیت بین‌المللی ناشی از اقدامات تروریستی مبارزه کنند و حق ذاتی دفاع شخصی یا جمعی را مطابق با منشور به رسمیت بشناسند [۱۰]. از طریق این قطعنامه‌ها می‌توان دریافت که استفاده سازمان ملل از حق دفاع مشروع دولت‌ها در شرایط جهانی که با حملات تروریستی دگرگون شده است، به طرز ماهرانه‌ای تغییر کرده است. به عبارت دیگر، اعمال حق دفاع از خود در برابر فعالیت‌های تروریستی توسط بازیگران غیردولتی را به رسمیت می‌شناسد [۱۱]. ایالات متحده و سایر کشورها استدلال کرده‌اند که چون برخی کشورها نمی‌توانند فعالیت‌های تروریستی را در قلمرو خود

کنترل کنند یا از آن‌ها چشم‌پوشی کنند، زمانی که این کشورها «نتوانند یا نمی‌خواهند» برای کنترل سازمان‌های تروریستی در قلمرو خود اقدام مؤثری انجام دهند تا از حق خود برای دفاع مشروع استفاده کنند، مناسب است به کشورهای قربانی اجازه داده شود تا مبارزه با بازیگران غیردولتی را به عهده بگیرند [۱۲].

در این چارچوب «دفاع از خود»، پهپادها به طور فزاینده‌ای در مرکز عملیات ضد تروریستی قرار می‌گیرند. با این حال، از زمانی که استفاده نظامی از حملات پهپادها اعمال شده است، گزارش‌های متعدد و انتقادهای بی‌وقفه‌ای در مورد استفاده از آن‌ها به دلیل کشتار غیرنظامیان بی‌گناه در حملات پهپادها منتشر شده است. گزارشگر ویژه شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد در زمینه ارتقاء و حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی همزمان با مقابله با تروریسم از ایالات متحده خواسته است تا جزئیات برنامه پهپادهای خود را افشا کند [۱۳].

هیچ اطلاعات رسمی در مورد تلفات خاص کشورهایی که حملات پهپادها را انجام داده‌اند، منتشر نشده است. این ارقام تنها توسط برخی سازمان‌های جامعه مدنی به طور تقریبی تخمین زده شده است، در حالی که ارقام واقعی ممکن است بسیار بیشتر و حتی هشداردهنده‌تر باشد. به عنوان مثال، استفاده ایالات متحده از حملات پهپادها را به عنوان بخشی از فعالیت‌های ضد تروریستی خود در پاکستان در نظر بگیرد. بر اساس آمار سازمان غیرانتفاعی بریتانیایی، ایالات متحده بین سال‌های ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۳، ۳۷۶ حمله توسط پهپادهای جنگی انجام داد که بین ۲۵۲۵ تا ۳۶۱۳ نفر کشته شدند [۱۴]. بازپرس ویژه حقوق بشر سازمان ملل، کریستف هینز، به وضوح هشدار داده است که «استفاده از پهپادها توسط دولت‌ها برای اعمال یک عملکرد پلیسی جهانی برای مقابله با تهدیدات احتمالی، خطری برای حفاظت از حقوق بشر به وجود می‌آورد» [۱۵]. با این حال، فقدان قابل توجه اجماع در مورد چگونگی اعمال قواعد حقوق بین‌الملل در زمینه استفاده از پهپادها جهت حملات نظامی، وجود دارد [۱۶].

۳-۱-۲- استفاده از پهپادها به عنوان سلاح و حق حیات افراد هدف

مسلم است که حتی استفاده از پهپادها در مأموریت‌های ضد تروریسم برای انجام اقدامات نظامی علیه تروریست‌های مورد هدف با یک سؤال حقوقی خاردار مواجه است: آیا دولت استفاده‌کننده از پهپادها نیز مشمول تعهدات مقرر در کنوانسیون‌های حقوق بشر در هنگام انجام مأموریت‌های نظامی در خارج از کشور است. استفاده از پهپادها برای مأموریت‌های نظامی معمولاً شامل حملات فرامرزی یا موقعیت‌های دیگر فراتر از قلمرو ملی است. در چنین مواردی، آیا هنجارهای کنوانسیون‌های بین‌المللی حقوق بشر هنوز برای دولت مربوطه الزام‌آور است؟ دیوان بین‌المللی دادگستری دامنه کاربرد حقوق بین‌الملل بشردوستانه و قانون بین‌المللی حقوق بشر را از طریق نظرات مشورتی مانند پرونده وال و موارد دیگر تعیین کرده است [۱۷]، به این معنا که هم حقوق بین‌الملل بشردوستانه و هم قانون بین‌المللی حقوق بشر، هدفشان حمایت از جان، سلامت و حیثیت انسان است [۱۸].

به‌طور کلی، حقوق بین‌الملل بشردوستانه یک قاعده ویژه است که در شرایط درگیری مسلحانه قابل اعمال است، در حالی که قانون بین‌الملل حقوق بشر قاعده‌ای است که هم در زمان جنگ مسلحانه و هم در زمان صلح اعمال می‌شود [۱۹]. حمایت ارائه شده توسط قانون بین‌المللی حقوق بشر فراتر از مرزهای ملی است و در زمان صلح یا زمان جنگ متوقف نمی‌شود. علاوه بر این، اصولاً الزام به عدم سلب خودسرانه حق حیات از انسان دیگری در مورد اعمال خصمانه نیز صادق است [۲۰]. به عبارت دیگر، قانون بین‌الملل حقوق بشر همچنین نحوه استفاده طرفین درگیری از زور را تنظیم می‌کند و به صراحت روابط بین یک دولت و افراد مشمول صلاحیت آن را تنظیم می‌کند. احکام مرتبط دیوان بین‌المللی دادگستری، کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد و دادگاه حقوق بشر اروپا مشخص کرده است که دولت‌های عضو موظف هستند هنگام انجام مأموریت‌های نظامی در خارج از کشور، از تعهدات کنوانسیون بین‌المللی حقوق بشر خود در مناطق تحت کنترل مؤثر خود پیروی کنند [۲۱]. این بدان معناست که دولت کنترل‌کننده نمی‌تواند به استفاده از پهپادها برای کشتار هدفمند برای حمله به مردان مسلح یا تروریست‌هایی که در مناطق تحت کنترل مؤثر خود پنهان شده‌اند، ترجیح دهد. استفاده مستقیم از سلاح‌های کشنده، ناقض کنوانسیون حقوق بشر مربوطه است،

مگر اینکه شواهد روشنی وجود داشته باشد که دستگیری در محل غیرممکن است یا اینکه عمل دستگیری به غیرنظامیان آسیب می‌رساند [۲۲].

۳-۲- تقویت اصول تمایز و تناسب

به عنوان شکلی از نیروی کشنده، استفاده از پهپادهای مسلح باید بر اساس اصول تثبیت شده قانون بین‌المللی حقوق بشر و حقوق بین‌الملل بشردوستانه کنترل شود، در غیر این صورت، خطر گسترش نیرویی که مستقیماً حمایت از حقوق بشر را تهدید می‌کند، وجود دارد. مهمترین این اصول تمایز و تناسب است.

۳-۲-۱- اصل تمایز بین غیرنظامیان و جنگویان

اصل تمایز مسلماً اساسی‌ترین اصلی است که در حقوق بین‌الملل بشردوستانه حاکم است [۲۳]. اصل تمایز به طور رسمی و صریح در حقوق بین‌الملل بشردوستانه توسط پروتکل یک اصلاح شده در سال ۱۹۷۷ بیان شده است [۲۴]. اصل تمایز عموماً مستلزم تمایز بین اهداف نظامی مشروع و غیرنظامیان و اهداف غیرنظامی است. به طور خاص، طرف‌های درگیری باید همیشه بین جنگجویان و غیرنظامیان، بین اهداف نظامی و غیرنظامی تمایز قائل شوند. آن‌ها فقط می‌توانند علیه جنگجویان حمله کنند، نه مستقیماً علیه غیرنظامیان. هنگامی که طرفین تبادل آتش نتوانند فرد مورد نظر را غیرنظامی یا مسلح شناسایی کنند، فرض می‌شود که او غیرنظامی است. کنوانسیون ژنو معیارهایی را برای وضعیت "غیر نظامی" تعریف نمی‌کند. اما راهنمای تفسیری کمیته بین‌المللی صلیب سرخ در سال ۲۰۰۹ در مورد مشارکت مستقیم در خصومت‌ها، غیرنظامیان را افرادی که «عضو نیروهای مسلح دولتی یا گروه‌های مسلح سازمان یافته یک طرف درگیری نیستند» تعریف می‌کند.

هسته اصلی اصل تمایز فراتر از تمایز بین هویت افراد است تا بررسی شود که آیا یک هدف خاص تهدیدی واقعی برای نظامیان، تجهیزات و توانایی انجام فعالیت‌های نظامی در جریان تبادل آتش مسلحانه است یا خیر. این معیار، مستلزم یکسان‌سازی استخدام‌کنندگان، مربیان، پزشکان، دانشمندان و مروجین در گروه‌های مسلح غیردولتی با غیرنظامیان است [۲۵]. هیچ حمله مرگباری نباید علیه هیچ فرد مسلحی که مستقیماً درگیر جنگ نیست انجام شود، مگر اینکه هر دو طرف درگیر متوجه شوند که فردی با وضعیت غیرنظامی، چه به تنهایی یا در ارتباط با سایر سازمان‌ها، در عملی شرکت کرده یا مرتکب عملی شده است که مستقیماً منجر به از دست دادن جان یا آسیب به تجهیزات جنگی در یک طرف درگیری گردیده است.

توجه به این نکته مهم است که آسیب مستقیم ناشی از عملی که یک غیرنظامی در آن شرکت می‌کند یا مرتکب می‌شود، علت اصلی از دست دادن وضعیت حفاظت غیرنظامی او است. به‌ویژه، کمیته بین‌المللی صلیب سرخ معیارهای خود را به «مستقیم بودن عمل» محدود کرده است، یعنی غیرنظامیان تنها در صورتی می‌توانند مورد هدف قرار گیرند که ثابت شود اقدامات آن‌ها مستقیماً منجر به آسیب و خسارت نظامی واقعی می‌شود. کمیته بین‌المللی صلیب سرخ برای روشن کردن خسارات ناشی از رفتار واقعی غیرنظامیان درگیر در جنگ، دوره از دست دادن وضعیت غیرنظامی را به عنوان فاصله بین اجرای اقدامات مقدماتی توسط یک غیرنظامی مداخله‌گر در خصومت‌های مستقیم و بازگشت غیرنظامی پس از اجرا تعریف می‌کند.

در حال حاضر، فناوری پهپادهای نظامی همچنان چالشی جدی برای اصل تمایز ایجاد می‌کند. تعداد زیادی از موارد، توانایی پهپادهای موجود در اجرای صادقانه اصل تمایز در حملات را زیر سؤال می‌برد. مشکل دیگری که ممکن است حتی جدی‌تر باشد، این است که افراد هدف (جنگجویان) اغلب با جمعیت غیرنظامی ترکیب می‌شوند و حتی عمداً از کودکان و غیرنظامیان به عنوان سپر انسانی استفاده می‌کنند.

در غیاب محدودیت‌های سختگیرانه، حملات هوایم‌های بدون سرنشین به مردم بی‌گناه آسیب می‌رساند. به عنوان مثال، در گذشته مواردی از حملات هوایم‌های بدون سرنشین علیه تروریست‌ها و اعضای خانواده در خانه یا اتومبیل آن‌ها وجود داشته است. علاوه بر این، این به اصل تناسب مربوط می‌شود که باید در حملات هوایم‌های بدون سرنشین رعایت شود.

اصل تناسب، یک اصل مهم حقوق بین‌الملل است که از حق حیات غیرنظامیان در جریان درگیری‌های مسلحانه حمایت می‌کند. این برای نخستین بار در پروتکل یک ایجاد شد. اصل تناسب به موضوع آسیب و خسارت جانبی ناشی از حملات به اهداف نظامی قانونی مربوط می‌شود، که مستلزم آن است که حملات به اهداف نظامی باید انجام شود، تا آنجا که ممکن است از تلفات جانبی حیات غیرنظامی یا تخریب اشیاء غیرنظامی، و از ضربات بیش از حد به هدف که باعث آسیب بیشتر از آنچه در نظر گرفته شده باشد، جلوگیری شود. هدف اساسی اصل تناسب این است که مجری حملات را ترغیب کند تا از آسیب رساندن به افراد بی‌گناه و ایجاد خطرات اضافی خودداری کند.

قانون بین‌المللی حقوق بشر ایجاب می‌کند که حق حیات به طور خودسرانه سلب نشود. طبق اصل تناسب، حکومت‌ها تنها در صورتی می‌توانند برای اعتصاب از سلاح‌های کشنده استفاده نمایند، که هدف آن حمایت از حق حیات دیگران باشد و اقدامات مؤثر دیگری وجود نداشته باشد [۲۶]. ماده ۹ اصول اساسی سازمان ملل متحد در مورد استفاده از زور و سلاح گرم توسط مقامات مجری قانون بیان می‌کند که «در هر صورت، استفاده عمده مرگبار از اسلحه گرم تنها زمانی ممکن است که برای حفاظت از جان و حیات اکیداً اجتناب‌ناپذیر باشد.

ماده ۲ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر استانداردهایی را برای حمایت از حق حیات وضع می‌کند، تصریح می‌کند که استفاده از قوا و نیروهای جنگی باید مطابق با اصل ضرورت باشد و دامنه آن را به سه حوزه محدود می‌کند: الف) در دفاع از هر شخص در برابر خشونت غیرقانونی؛ ب) برای دستگیری قانونی یا جلوگیری از فرار شخصی که به طور قانونی بازداشت شده است؛ و ج) در اقدامی که به طور قانونی به منظور سرکوب شورش یا آشوب انجام می‌شود [۲۷].

در این رابطه، قانون ایجاب می‌کند که دولت عضوی که از سلاح کشنده استفاده می‌کند باید نشان دهد که هدف آن حفاظت از جان دیگران است و هیچ ابزار مؤثر دیگری برای دستیابی به همان هدف وجود ندارد. در مواردی که یک دولت عضو از این طریق ظرفیت دستگیری متخاصم یا تروریست‌ها را دارد، یا افرادی که هدف قرار می‌گیرند خطر واقعی برای غیرنظامیان ایجاد نمی‌کنند. به طور کلی اسباب و وسایل جنگی نباید به عنوان تهدیدی بالقوه برای زندگی دیگران استفاده شود.

در نتیجه، زمانی که جنگجویان برای عملیات خود برنامه‌ریزی می‌کنند، باید سلاح‌هایی را که قرار است توسط پهپادهای مسلح حمل شود، به دقت انتخاب کنند؛ و محیطی را که پهپادها در آن حمله می‌کنند و نیز خطر آسیب به غیرنظامیان را به طور هوشمندانه ارزیابی کنند. در فرآیند ارزیابی، طرفی که حمله را انجام می‌دهد باید به‌طور خاص قدرت تخریب سلاح مورد استفاده، جمعیت اطراف هدف، زمان حمله، مکان هدف، فعالیت‌های جمعیت پیرامون و حضور غیرنظامیان در منطقه مورد نظر را مورد بررسی قرار دهد. درجه بالایی از دقت و هوشمندی باید در تکنیک‌های حمله منعکس شود، از کاربرد بمب‌هایی با شعاع انفجار زیاد که می‌تواند باعث تلفات غیرنظامی یا جراحت افراد و آسیب به اموال شود، اجتناب شود. اگر حمله هدفمند در فاصله‌ای از محل وقوع درگیری مسلحانه واقعی باشد و در یک منطقه پرجمعیت باشد، انجام این حمله می‌تواند منجر به تلفات قابل توجهی شود و قانون بین‌المللی حقوق بشر و تعهدات حقوق بین‌الملل بشردوستانه برای حمایت از حق حیات در شرایط جنگی را نقض کند.

۳-۳- تصریح قانون بین‌المللی حقوق بشر و حقوق بین‌الملل بشردوستانه

ابتدا، یک بیانیه تفسیری از مفاد مربوطه حقوق بین‌الملل موجود ارائه می‌شود تا اجماع جامعه بین‌المللی در مورد استفاده از پهپادها به‌عنوان سلاح به سرعت در حال توسعه و تشکیل "قانون بشردوستانه بین‌المللی عرفی جدید" پاسخ داده شود. به‌عنوان مثال، در ماده ۳۶ پروتکل یک آمده است: «در مطالعه، توسعه، کسب یا اتخاذ یک سلاح، وسیله یا روش جنگی جدید، یک طرف عالی متعاقد موظف است تعیین کند که آیا استفاده از آن، در برخی یا همه شرایط، انجام می‌شود یا خیر. توسط این پروتکل یا هر قاعده حقوق بین‌الملل دیگری که برای طرف متعاقد قابل اعمال است، ممنوع شود.» پس آیا جنگ با پهپادها توسط قواعد حقوقی

بین‌المللی بر اساس این ماده ممنوع است؟ در صورت عدم ممنوعیت، چه شرایط محدودکننده‌ای برای استفاده از آن باید رعایت شود؟ این‌ها مسائلی هستند که به راهنمایی معتبر نیاز دارند تا اطمینان حاصل شود که دولت‌ها به تعهدات عمومی حقوق بین‌الملل بشردوستانه، احترام گذاشته و عمل می‌نمایند و از تضعیف کارآیی اولیه حقوق بین‌الملل بشردوستانه به دلیل «ابهام» آن در موضوعات مهم اجتناب می‌کنند.

دوم، ما باید یک معاهده بین‌المللی در مورد استفاده از هواپیماهای بدون سرنشین به عنوان سلاح تدوین کنیم و اصول جدیدی را برای رسیدگی به معضل فعلی ایجاد کنیم. یک معاهده ملی تنظیم‌کننده پهباد جنگی باید شامل عناصر کلیدی زیر باشد:

برای شروع، ما باید استانداردهای بین‌المللی یکسانی را برای استفاده از پهپادها به عنوان سلاح ایجاد کنیم، از جمله شرایطی که تحت آن می‌توان از آن‌ها استفاده کرد، سطح دقتی که باید قبل از استفاده از آنها به دست آورد، سطح پیچیدگی مورد نیاز اپراتورهای پهپادها، انواع تجهیزات نظامی که می‌توانند حمل کنند، مقدار مهمات مورد استفاده، محدودیت‌های خسارات مادی و تلفات انسانی، و ابتکارات لازم برای کاهش تلفات غیرنظامیان و غیره. در مورد استفاده از حملات پهپادها باید میزانی شفافیت وجود داشته باشد، در غیر این صورت، استدلال اینکه استفاده نظامی از پهپادها می‌تواند اصل مشروعیت را برآورده کند، دشوار است. معیارهای استفاده از پهپادها به عنوان سلاح باید اصلاح شود. این معیارها عینیت بخشیدن به اصول تمایز و تناسب است. اگر این معیارها رعایت نشود، پهپادها هدف استفاده مشروع را برآورده نمی‌کنند و نباید به عنوان سلاح‌های ضربتی استفاده شوند، تا خسارات جانبی به غیرنظامیان بی‌گناه کنترل شود.

مسئولیت دولت و مسئولیت فردی در قبال نقض تعهدات بین‌المللی در مورد حملات پهپادها باید روشن و تقویت شود. قدرت مخرب و دقت نامشخص حملات پهپادها علاوه بر محدودیت‌های فنی ناشی از چندین عامل انسانی است. از یک سو، ماهیت پهپادها به اپراتورهای آن‌ها اجازه می‌دهد تا از میدان نبرد دور بمانند و در نتیجه از تلفات جانبی خود جلوگیری کنند. با این حال، چنین واقعیتی همچنین می‌تواند منجر به تجربه کمتر جنگ و احساس مسئولیت بشردوستانه کمتر از سوی اپراتور شود. برخی از محققان از دیدگاه تحقیقات روانشناسی اشاره کرده‌اند که استفاده طولانی‌مدت از پهپادها باعث ایجاد جدایی کامل بین اپراتور و حریف بالقوه می‌شود و مبارزه را شبیه به انجام یک بازی ویدیویی می‌کند، جایی که می‌توان به سادگی یک برنامه تنظیم کرد، یک دکمه را فشار داد و به طور خودکار از هزاران مایل دورتر باعث کشت و کشتار شد. با هدایت این "ذهنیت ماشین بازی"، خطر سوءاستفاده از پهپادها زیاد است [۲۸]. از سوی دیگر، ممکن است کشورهایی را که حملات را انجام می‌دهند تشویق کند تا با اشتیاق برای ضربه زدن به اهداف خود، بشردوستانه را کنار بگذارند و تصادفی بودن حملات را افزایش داده و باعث تلفات بیشتر در بین افراد بی‌گناه شود. بنابراین، توصیه می‌شود همکاری‌های بین‌المللی و تحریم‌های حقوق بین‌الملل از نظر مسئولیت دولت تقویت شود. و به تدریج یک سیستم صوتی برای مسئولیت فردی ایجاد شود. از نظر عقلی اگرچه عملیات و فرماندهی پهپاد از میدان جنگ دور می‌باشد، اما همچنان یک سلاح است. دقت و مشروعیت حملات پهپادها به هوش انسانی بستگی دارد که اساس تصمیم برای حمله است [۲۹]. چنانچه حمله پهپاد قانون درگیری مسلحانه را نقض می‌کند و جنایت جنگی محسوب می‌شود، پس باید کسی پاسخگو باشد. تأیید مسئولیت فردی می‌تواند با پیدا کردن اپراتور مستقیم و سپس ردیابی زنجیره فرماندهی برای روشن شدن بیشتر مسئولیت فرمانده پهپاد و انعکاس آن از طریق قوانین کیفری بین‌المللی انجام شود.

در نهایت، شرایط استفاده از حملات پهپادی باید تقویت شود. در زمینه خاص مبارزه با تروریسم، قانون بین‌المللی حقوق بشر باید در مورد تروریست‌هایی که هیچ تهدید قریب‌الوقوعی ندارند، کاملاً رعایت شود. یک دولت نمی‌تواند خودسرانه از پهپادها به عنوان سلاح برای انجام کشتار هدفمند تروریست‌ها استفاده کند، حتی با مجوز دولتی که تروریست‌ها در آن قرار دارند. برای تروریست‌های اولویت‌دار که نیاز به استفاده از پهپادها دارند، دولت حمله‌کننده باید قبل از هدف قرار گرفتن آن‌ها یک فرآیند انتخاب باز و رویه‌ای را طی کند، بنابراین از حقوق بشر مظلوم به تروریست محافظت می‌کند.

۳-۴- تعریف مسئولیت بین‌المللی به شیوه‌ای منصفانه و معقول

چالش‌های ناشی از حملات پهپادها در رابطه با موضوع مسئولیت در حقوق بین‌الملل عمدتاً به این دلیل است که تنظیم مسئولیت دولت و مسئولیت فردی در قبال اقدامات نادرست در حقوق بین‌الملل هنوز ناکافی است. جنگ پهپادها نیز اغلب شامل رفتار چندین دولت یا بازیگران غیردولتی می‌شود که تعریف موضوع مسئولیت را دشوار می‌کند. این مقاله استدلال می‌کند که لازم است مجدداً بر لزوم تقویت همکاری‌های بین‌المللی تأکید شود: از یک‌سو، زمانی که دولتی با حمله به قلمرو خود توسط دولت دیگری موافقت می‌کند، می‌توان بین دو کشور توافق کرد که کدام طرف مسئول عواقب غیرقانونی حمله خواهد بود. از سوی دیگر، سازمان‌های بین‌المللی و دولت‌های کلیدی باید در اسرع وقت قوانین بین‌المللی مربوطه را وضع نموده و تعریف و تصریح نمایند.

۴- نتیجه‌گیری

کشتار و خونریزی با پهپادهای مسلح به طور فزاینده‌ای آسان شده است. هزینه کم آن‌ها، پهپادها را به گزینه‌ای جذاب برای دولت‌ها یا گروه‌های مسلح تبدیل می‌کند و آن را به یک فناوری نظامی "اغواکننده" تبدیل می‌کند و باعث ایجاد رقابت شدید بین دولت‌ها در این زمینه می‌شود. استفاده از پهپادها دیگر در انحصار کشورهای توسعه‌یافته نیست و کشورهایی در حال توسعه نیز طور فزاینده‌ای از آن‌ها برای مأموریت‌های نظامی ویژه خود استفاده می‌کنند [۳۰]. به طور جدی‌تر، از آنجایی که تقاضا برای چنین سلاح‌های کشنده‌ای به سرعت افزایش می‌یابد، می‌توان تصور کرد که جنگ پهپادها به مبارزه با تروریسم یا درگیری‌های مسلحانه خاص محدود نمی‌شود، بلکه به طور فزاینده‌ای در تمام میادین جنگ مورد استفاده قرار می‌گیرد و حتی به تجهیزات اصلی جنگ تبدیل می‌شود.

کارشناسان نظامی پیش‌بینی کرده‌اند که «پهپادهای قاتل» آینده جنگ هستند [۳۱]. در حال حاضر، به نظر می‌رسد این آینده به سمت ما شتاب می‌گیرد. فناوری یک سیستم تکاملی است که در جامعه جاسازی شده است [۳۲]. ارتقای فناوری نظامی موجب تحول عمیقی در نحوه انجام جنگ و الگوی جنگ شده است. یک مدل مدرن از جنگ بین‌المللی پدیدار شده است که هدف آن به حداقل رساندن تلفات از طرف خود است. با ضربات "دقیق" علیه دشمن ابزار اصلی نبرد است که اتکای زیادی به اطلاعات هوشمندانه دارد [۳۳]. قواعد موجود حقوق بین‌الملل چگونه باید به چنین روندی پاسخ دهد؟ به‌ویژه، حقوق بین‌الملل جنگ نه تنها با به روز رسانی جزئی قواعد حاکم بر استفاده از یک نوع خاص از سلاح، بلکه با یک تغییر کل‌نگر نیز مواجه است.

در این روند تغییر، نقش بازیگران غیردولتی مانند: دادگاه‌های ملی، سازمان‌های بین‌المللی و دادگاه‌های ویژه بین‌المللی و سازمان‌های غیردولتی بشردوستانه در نظارت و قضاوت در مورد نقض قواعد حقوق بین‌الملل در حال افزایش است، در حالی که نفوذ مداخلات شخص ثالث در حال افزایش است. در سال ۲۰۱۷، سازمان ملل دومین نشست رسمی کارشناسان در مورد سیستم‌های تسلیحات خودمختار مرگبار را در چارچوب کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد برخی سلاح‌های متعارف در ژنو برگزار کرد. نمایندگان از ده‌ها کشور، منطقه و سازمان بین‌المللی در این کنفرانس شرکت کردند تا در بحث‌های فشرده درباره مقررات قانونی سیستم‌های تسلیحات خودمختار مرگبار، از جمله پهپادهای مسلح مشارکت نمایند. شرکت‌کنندگان حتی خواستار یک پیش‌ممنوعیت برای محافظت در برابر تهدید ناشی از چنین سلاح‌هایی شدند. در زمانی که جنگ به طور فزاینده‌ای تکنولوژیک و هوشمند می‌شود، تلاش برای توقف توسعه و کاربرد پهپادها برای اهداف نظامی از طریق ممنوعیت کاغذی غیرواقعی به نظر می‌رسد. با این حال، از آنجایی که پهپادها بسیار مهم هستند، باید به این سؤالات پاسخ داده شود که کدام هنجارهای حقوقی و اخلاقی مهمترین نکاتی هستند که باید رعایت شوند و کدام موارد قابل تنظیم هستند. آن‌ها باید توسط دانشمندان علوم اجتماعی، فناوران و دانشمندان نظامی با هم پاسخ داده شوند. در شرایطی که تحت پوشش حقوق بین‌الملل بشردوستانه قرار نمی‌گیرد، «غیر نظامیان و جنگجویان تحت حمایت و کنترل اصل حقوق بین‌الملل برآمده از آداب و رسوم، اصل انسانیت و دستورات وجدان

عمومی قرار دارند». در هر صورت، همانطور که مایکل مولر، مدیر کل دفتر سازمان ملل در ژنو اذعان داشته: ما باید اقدامات پیشگیرانه انجام دهیم تا اطمینان حاصل شود که تصمیم نهایی برای پایان دادن به زندگی در دستان خود انسان‌ها باقی می‌ماند.

۵- منابع

1. Wang Zhencheng, "Development and Analysis of Unmanned Aircraft Equipment Technology," *Ship Electronic Engineering* 7 (2016): 27.
2. Liu Shucui, "Technological Change and the Evolution of the 'Fog' of War," *International Perspectives* 4 (2018).
3. Jessica Purkiss and Jack Serie, *Obama's Covert Drone War in Numbers: Ten Times More Strikes Than Bush*, The Bureau of Investigative Journalism, accessed March 5, 2021, <https://www.thebureauinvestigates.com/stories/2017-01-17/obam-as-covert-drone-war-in-numbers-ten-times-more-strikes-than-bush>.
4. Michael J. Boyle, "The Costs and Consequences of Drone Warfare," *International Affairs* 1, vol. 89 (2013): 22.
5. David Klein, *Unmanned Systems and Robotics in the FY 2019 Defense Budget*, AUVSI, accessed March 5, 2021, <https://www.au-vsi.org/%E2%80%8Bunmanned-systems-and-robotics-fy2019-defense-budget>.
6. Zhu Feng, "An Analysis of 'Non-traditional Security'", *Chinese Social Sciences* 4 (2004): 140.
7. International Human Rights and Conflict Resolution Clinic (Stanford Law School) and Global Justice Clinic (NYU School of Law), *Living Under Drones: Death, Injury and Trauma to Civilians from US Drone Practices in Pakistan* (September, 2012), accessed on March 5, 2021.
8. UN Human Rights Committee, General Comment No. 24 CCPR/C/21/Rev.1/Add6, para. 10.
9. ICJ, Nuclear Weapon Opinion, para. 25.
10. UN Security Council Resolution 1368 and UN Security Council Resolution 1373. Also see Li Ming, "Resolving Crises under the UN Framework: A Review of the Security Council's Counter Terrorism Resolutions after '9-11'," *Tribune of Political Science and Law* 4 (2002).
11. Tom Ruys, "Crossing the Thin Blue Line: An Inquiry into Israel's Recourse to Self-Defense Against Hezbollah," *Stanford Journal of International Law* 2, vol. 43 (2007): 265-294.
12. Ashley S. Deeks, "Unwilling or Unable: Toward a Normative Framework for Extra-territorial Self-Defense," *Virginia Journal of International Law* 3, vol. 52 (2012): 492.
13. UN Global Counter-Terrorism Strategy, accessed April 2, 2021.
14. Human rights groups say drone strikes violate laws of war, retrieved on April 2, 2021.
15. UN General Assembly, Extrajudicial, summary or arbitrary executions. Note by the Secretary-General, A/68/382, 13 September 2013, para. 13.
16. UN General Assembly, Extrajudicial, summary or arbitrary executions. Note by the Secretary-General, A/68/382, 13 September 2013, para. 13.
17. ICJ, Legal Consequence of the Wall, para. 106.
18. Nuclear Weapon Opinion, para. 25.
19. European Parliament, Human Rights Implication of Usage of Drone and Unmanned Robots in Warfare, accessed April 2, 2021, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/410220/EXPO-DROI_ET%282013%29410220_EN.pdf, page 14.
20. ICJ, Nuclear Weapon Opinion, para. 25.
21. Lopez Burgos vs. Uruguay, Communication 52/1979, Views, 29 July 1981. The UN Human Rights Committee has held the governments of State parties responsible for committing extraterritorial human rights violations. The European Court of Human Rights has also established in relevant judgments that States parties to the Convention must ensure the effective implementation of the European Convention on Human Rights within the areas under their jurisdiction when carrying out extraterritorial military missions. See *Al-Jedda vs. UK*, appl no. 27021/08, judgment 7 July 2011; *Jaloud vs. Netherlands*, appl no. 47708/08, judgment 20 November 2014.
22. Nils Melzer, *Targeted Killing in International Law* (London: Oxford University Press, 2009), 51-52.
23. Jelena Pejic, "Extraterritorial Targeting by Means of Armed Drones: Some Legal Implications," translated by Li Qiang, *International Review of the Red Cross* 4 (2016): 37-78.

24. Article 48 of Protocol I: "In order to ensure respect for and protection of the civilian population and civilian objects, the Parties to the conflict shall at all times distinguish between the civilian population and combatants and between civilian objects and military objectives and accordingly shall direct their operations only against military objectives."
25. International Red Cross, Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostility under International Humanitarian Law, 2009, para. 42.
26. Cordula Droege, "Elective Affinities? Human Rights and Humanitarian Law," International Review of Red Cross, 871, vol. 90 (2008): 525.
27. McCann and Others vs. the UK, appl no. 18984/91, judgment 27 September 1995, paras. 203-214.
28. "Study on Targeted Killings," Report of the Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions, Philip Alston, UN Doc. A/HRC/14/24/Add. 6, 28 May 2010, para. 84, accessed April 2.
29. "Study on Targeted Killings," Report of the Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions, Philip Alston, UN Doc. A/HRC/14/24/Add. 6, 28 May 2010, para. 84, accessed April 2.
30. UN Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on the Promotion and Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms While Countering Terrorism, A/HRC/25/59, 11 March 2014, paras. 25-40.
31. Afsheen John Radsan, "Loftier Standards for the CIA's Remote-Control Killing, Statement to House Subcommittee on National Security & Foreign Affairs, William Mitchell Legal Studies Research Paper No. 2010- 11.
32. Liu Shucai, "Armed Drones and the Changing Face of Warfare: A Socio-technical Systems Perspective," Journal of International Security Studies 2 (2018): 74.
33. Wang Cungang and Zhang Jiaolong, "New Transnational Violent Conflict Structures, Armed Drones, and the Evolution of International Warfare Norms," Forum of World Economics and Politics 1 (2015): 91.